

Ponència
PERSPECTIVES
MUSEÍSTIQUES DE LA
CIUTAT DE LLEIDA

*Per Montserrat Iniesta i González
Imma Lorés i Otzet, Anna Oliver i Castaños*

I. INTRODUCCIÓ

Perspectives museístiques de la ciutat de Lleida és l'estudi encarregat per l'Ajuntament de Lleida, i acabat la primavera del 1993, a un grup de professionals,¹ amb l'objectiu de disposar d'una proposta raonada d'ordenació dels museus a la ciutat, en relació amb les col·leccions existents. L'estudi s'estructura en tres parts ben diferenciades. Una primera part desenvolupa la diagnosi de la situació museística actual en relació a les infraestructures i a la funció que els museus podrien desenvolupar en una ciutat com Lleida, amb unes potencialitats específiques. El segon capítol conté el discurs propositiu global, en què s'exposen els objectius i la proposta concreta d'ordenació dels museus. La tercera part, la més extensa, desenvolupa una primera aproximació al perfil i a la configuració dels museus proposats. Per bé que l'elaboració dels corresponents programes museogràfics no figurava entre els objectius de l'encàrrec, es va considerar del tot oportú i positiu, per tal de fer més comprensible la proposta i que aquesta quedés perfectament raonada, fer l'esforç d'elaborar aquells trets, generals i concrets, que haurien de definir cada un dels museus (objectius, abast, funcions, col·leccions, espais, organigrama, etc.).

I.1. Objectius

Des de l'inici de l'elaboració de l'estudi, van quedar fixats els objectius globals que, al mateix temps, constituïrien els criteris en base als quals es formula la proposta:

1. Plantejaments d'ordenació racional dels museus, amb propostes que siguin assumibles des del punt de vista de la seva inversió i manteniment, donades les mancances endèmiques en infraestructures museístiques que pateix Lleida.

2. Assignació òptima dels recursos per tal d'evitar duplicitats de serveis i, per tant, el lògic encariment del manteniment de la infraestructura de museus de la ciutat. És per això que, com a punt de partida, no s'ha tingut tant en compte les institucions que detenen la titularitat dels fons museables, com els continguts dels propis museus. Així, en dos casos s'ha partit del tipus de col·leccions (artístiques i arqueològiques), i en un tercer, d'un tema, l'aigua. En el cas de les col·leccions artístiques, actualment repartides entre diferents institucions, se sosté que una gestió conjunta d'aquestes seria molt més eficaç i beneficiosa. Per tant, de la proposta se'n deriva una necessària col·laboració institucional.

3. Els museus, alhora que es beneficien de l'activitat pròpia d'una determinada zona de la ciutat, en poden esdevenir vertebradors i, fins i tot, prioritzar-ne uns usos. Així mateix, la funció museística pot resoldre en alguns casos la recuperació d'espais i edificis històrics, ara mancats d'uns usos concrets. En aquest sentit, l'estructuració dels museus que es proposa contempla la seva ubicació en tot un seguit d'edificis històrics que, en tractar-se d'un estudi encarregat per l'ajuntament, són de titularitat municipal.

I.2. Els museus i les opcions culturals de la ciutat

I.2.1. Situació actual dels museus a Lleida i propostes recents

El patrimoni històric-artístic i arqueològic de la ciutat de Lleida és molt ric i diversificat. En si mateix, conté potencialitats que el converteixen en un dels possibles eixos de dinamització cultural i d'evident reclam turístic, d'un nivell que no desmereix en absolut respecte a altres capitals catalanes. Això no obstant, el que diferencia clarament Lleida d'altres ciutats anàlogues és la limitada oferta pública d'aquest patrimoni per a poder-ne gaudir, tant per part dels seus usuaris naturals com per part dels visitants. Per al ciutadà mitjà, aquest llegat és probablement molt poc conegut. I és que, malauradament, el patrimoni històric-artístic lleidatà es

troba a l'abast del ciutadà només de manera parcial, la qual cosa porta com a conseqüència inevitable el seu desconeixement. I aquesta realitat, caracteritzada per una deficient imbricació dels lleidatans amb el seu llegat històric, mereix sens dubte no només una profunda reflexió, sinó també un programa racionalitzat d'actuacions.

Si se centra l'atenció en el capítol dels museus i les col·leccions museables, la situació és encara més greu que en el cas dels monuments. Els fons museals de què disposa actualment la ciutat són els següents: Museu Jaume Morera, Museu Diocesà, tresor de la catedral de Lleida, Sala d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Museu de la Paeria, fons diversos de l'Ajuntament de Lleida, fons d'art contemporani de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Gabinet Numismàtic de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, col·lecció d'armes de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Llegat Leandre Cristòfol, materials arqueològics urbans. Però només el Museu Morera reuneix les característiques que permetin considerar-lo un museu. De fet, tot i que és una part representativa, per tal com cobreix l'art del període contemporani, no deixa de ser una parcel·la de les riques i nombroses col·leccions de què disposa Lleida i que representen d'una manera força completa l'esdevenir històric del nucli urbà i els seus entorns en les seves vessants urbanística i artística.

Les mancances en infraestructures museístiques són, per tant, quelcom evident, i han estat constatades en nombroses ocasions, juntament amb la necessitat d'endegar actuacions concretes en aquest terreny. I el tema va estar present, amb la formulació de propostes, per exemple, a les jornades culturals organitzades per la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Lleida el 1980 i el 1985,² o a les jornades de debat «Lleida, ciutat regió», celebrades el novembre de 1990 per iniciativa de la demarcació de Lleida del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i la Facultat de Lletres de la Universitat.³

1.2.2. Les opcions museístiques en el marc del patrimoni cultural

El patrimoni cultural és la nostra herència col·lectiva i el mitjà visible i tangible pel qual els diversos objectes que el constitueixen esdevenen punts de referència i d'ancoratge de la nostra memòria i de la nostra història comuna. Els museus són institucions especialitzades a conservar, estudiar i difondre el patrimoni cultural. Són, per tant, una eina que contribueix a garantir la continuïtat de la nostra història, un mitjà –entre d'altres– per instrumentalitzar les concepcions que una societat té sobre el seu patrimoni cultural. En aquest sentit, els museus són una peça de l'engranatge de la política sobre el patrimoni cultural.

Del debat desvetllat els darrers anys entorn al patrimoni, ressaltarem dos aspectes que ens semblen especialment significatius a l'hora de reflexionar sobre el cas de Lleida. Per una banda, les noves tendències socials de les societats europees han modificat les demandes culturals. La vivència, sovint traumàtica, de la urbanització, la necessitat d'omplir el temps lliure, la necessitat d'inventar referents d'identitat, les necessitats d'educació contínua, la valoració de les activitats esportives a l'aire lliure i la mobilitat, són apuntades com alguns dels factors que imprimeixen aquesta tendència. Això fa que, per una banda, s'hagin de trobar alternatives a la visita reverencial i diversificar l'oferta (d'espais i de moments de dialogar amb el patrimoni (els parcs naturals, l'espai urbà, els itineraris culturals, les festes i les fires, etc.).

Per tot això, proposem els següents eixos de desenvolupament del patrimoni cultural a Lleida:

a) Com pocs altres sectors culturals, el patrimoni és un recurs, a causa de la seva específica relació amb el turisme. Lleida té un potencial important derivat de la seva situació geogràfica, entre dos grans pols turístics, com són la costa catalana i el Pirineu. A través de la interpretació del patrimoni, la creació d'equipaments i serveis podrien lligar el lleure cultural (tendència turística en alça) a la captació d'aquests fluxos.

b) Per tal com remet a la identitat col·lectiva, el patrimoni cultural pot esdevenir un factor decisiu a l'hora de promoure el canvi cultural necessari per a dissoldre les tensions centre-perifèria, amb què toparà previsiblement la integració de la Lleida "plurinuclear". En aquest sentit, el patrimoni pot oferir la base per a la creació d'una xarxa d'espais que permetin l'articulació cultural de l'àrea d'influència de la ciutat.

1.3. Un pla museístic per a Lleida

La voluntat de racionalització dels museus de la ciutat, a fi d'acabar amb les mancances endèmiques que han convertit Lleida en l'única capital catalana que no té museus de tipus tradicional, obliga a integrar el conjunt de tots els fons disponibles, i obliga també a ser especialment estrictes en projectar les noves institucions, i a no malbaratar cap dels esforços per aconseguir allò que altres ciutats ja fa més de mig segle que tenen. Les possibilitats que ofereix el fet de poder dissenyar, pràcticament partint de zero, l'oferta museística de la ciutat té

dues vessants. D'una banda, la total llibertat a l'hora de formular les propostes, en no existir unes institucions en funcionament que condicionin els plantejaments. I de l'altra, la possibilitat de dotar-les d'una racionalitat i de fer-les prou restrictives per tal que puguin ser assumibles des del punt de vista de la inversió i dels costos de manteniment. Així mateix, la proposta contempla els museus com a elements estructuradors de la ciutat, en tant que focus d'activitat cultural i, per tant, provocadors de l'activació de zones concretes i vertebradors del trànsit humà entre uns i altres sectors de la ciutat. Funció a què s'afegeix l'ús museístic d'espais i edificis històrics fins ara infrautilitzats, amb la qual cosa pretén dotar-los de mecanismes de protecció i rendibilitzar-los. La proposta de reordenació dels museus a Lleida es concreta en tres institucions museístiques, dues de tipus tradicional, un museu d'art i un museu d'història de la ciutat, i una tercera que recull plantejaments museístics més recents: l'ecomuseu de l'aigua. Cada un dels casos també es relaciona amb edificis històrics per tal com podrien convertir-se en seu d'aquests museus. El **museu d'art de Lleida** aplegaria les col·leccions artístiques de la ciutat i podria ubicar-se al complex de la Panera. El **museu d'història de la ciutat** s'organitza en diferents mòduls o sales d'exposició permanent (Paeria, sala de la plaça de Sant Joan, auditori i la Suda) i aplega els materials arqueològics provinents de les excavacions dutes a terme a la ciutat i altres elements representatius del desenvolupament històric de Lleida. L'**ecomuseu de l'aigua** s'integra en les propostes d'urbanització del marge esquerre del Segre, en l'eix del canal de Seròs, i recuperaria els edificis del xalet de la Canadenc i del molí de Sant Anastasi, i s'estructura entorn del tema de l'aigua.

L'exposició que es fa a continuació sobre les tres propostes de museu no segueix uns criteris unificats, ja que respon a una situació desigual de treball i reflexió a l'entorn d'aquests. L'ecomuseu de l'aigua compta amb un projecte museològic, enllestit per un dels membres de l'equip de redacció del treball sobre *Perspectives Museístiques de Lleida*⁴, i un projecte museogràfic en vies de realització. El museu d'història de la ciutat, per la seva banda, es troba més avançat pel que fa als plantejaments museogràfics, perquè ja existia en esperit en un projecte anterior.⁵ A diferència d'aquests dos, que podríem dir que són empreses perfectament assumides per la ciutat, el museu d'art de Lleida, en canvi, no ha ultrapassat el caràcter de proposta que tenia a l'estudi de 1993.

II. EL MUSEU D'ART DE LLEIDA

Els fons artístics de tipus moble de Lleida són els que han centrat l'atenció en les diferents ocasions en què persones o col·lectius han plantejat propostes sobre com podrien vertebrar-se els museus de la ciutat. Aquestes persones tendien generalment a diversificar el destí de les col·leccions artístiques, tot agrupant-les en més d'un museu. Fins a cert punt és comprensible, atès que són diverses les institucions que ostenten la titularitat d'aquests fons. Però a partir de l'anàlisi de la situació actual pel que fa a infraestructures museístiques de la ciutat, i del coneixement de les col·leccions artístiques de Lleida, així com dels objectius generals que inspiren l'estudi, l'opció que es proposa en aquest cas és ben diferent.

Els diversos fons artístics de Lleida haurien de ser tutelats per una única estructura museística. Si durant moltes dècades només hi ha hagut un petit museu d'art a Lleida, i una part molt important de les col·leccions artístiques ha passat més anys emmagatzemada que no pas exposada o integrada en un museu en funcionament, és més difícil, i sens dubte més costosa, qualsevol altra opció. Per tant, seria convenient una decidida col·laboració institucional. Els motius són els següents:

a) Racionalitzar i concentrar els recursos d'inversió i de manteniment, i evitar duplicitats de funcions i de serveis (sobretot pel que fa a personal). La proliferació de museus amb un mateix tipus de fons en una ciutat com Lleida, amb un dèficit històric molt important, comportarà costos d'inversió molt superiors.

b) L'ens resultant seria un museu de prou entitat, equiparable al d'altres ciutats catalanes, amb funcions de capitalitat d'un territori i amb una seu diocesana. Partir les col·leccions en funció de les institucions que n'ostenten la titularitat portaria a una disminució de la importància dels museus resultants respecte a la representativitat de la història de l'art lleidatà, que tindria un únic museu d'art, així com de la seva capacitat ...

c) En resultaria un museu que mostraria perfectament la producció artística dels territoris de la Catalunya occidental, i n'explicaria el desenvolupament històric de manera contínua i força completa, des d'època medieval fins als nostres dies. Aquest podria ser un dels possibles fils conductors del discurs museogràfic, que hauria de contemplar necessàriament dos capítols sobresortints per les seves qualitats i entitat: la producció artística de les èpoques gòtica i contemporània.

II.1. Objectius

El museu d'art seria aquella institució que tutela, exposa, estudia i difon les col·leccions artístiques de les diferents institucions públiques i religioses de Lleida. L'arc temporal d'aquestes col·leccions coincideix amb el de la producció artística a Catalunya de ponent, entre l'edat mitjana i l'actualitat. En queda exclosa, d'una banda, l'antiguitat, i de l'altra, aquells objectes que, essent classificables com a artístics, tenen al mateix temps un valor històric intrínsec vinculat a la ciutat de Lleida. En un i altre casos es tracta d'objectes procedents en la seva majoria d'excavacions arqueològiques i que estan integrats en la Sala d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs –o bé formen part dels seus fons– i en el museu d'història de la ciutat. El final del recorregut temporal hauria de quedar obert a les realitzacions més recents dels artistes de les comarques de ponent i, per tant, ha de veure's ben recolzat per una política d'adquisicions.

El camp d'acció del museu d'art serà necessàriament molt ampli, atesa la inexistència de museus d'aquesta mena en tota la plana de les comarques de ponent (museus semblants només es troben a la Seu d'Urgell i a Solsona). La importància del projecte, per tant, no només radica en la magnitud i qualitat dels seus fons, sinó també en el fet que es tractaria de l'única institució responsable d'exercir les funcions pròpies d'un museu d'art en un àmbit territorial que depassa considerablement el marc comarcal i que, com a mínim, abasta les comarques del Segrià, la Noguera, les Garrigues, l'Urgell, el Pla d'Urgell i la Segarra.

L'abast supracomarcal del museu d'art no vindria, doncs, donat només per la procedència de les obres de les col·leccions que es proposa que en formin part –i que tenen a veure amb el territori històric de la diòcesi de Lleida–. Cal també tenir en compte l'àmbit d'incidència que tindria aquesta institució, que, si el mapa museístic de Catalunya interior i pirenenca no varia substancialment, seria d'una amplitud considerable. Aquesta perspectiva, juntament amb la situació actual de greus mancances en infraestructures museístiques, fan raonable una decidida col·laboració entre institucions i Administracions, tant aquelles que ostenten la titularitat dels fons artístics com les que tenen la responsabilitat en la tutela i gestió del patrimoni museable, en virtut de les competències que els atorga la llei 17 de 1990 de museus.

El museu d'art i la seva integració en la societat lleidatana suposaria, en definitiva, una contribució decisiva a la normalització a les comarques de Lleida del coneixement del patrimoni artístic, ben representat en les col·leccions que es proposa que s'integrin en el museu, una part molt important de les quals fins al moment ha romàs oculta.

II.2. Col·leccions

Les col·leccions artístiques que es proposa que s'integrin en una única institució museística –sense que això suposi cap canvi en la titularitat pel que fa a la propietat de les obres– serien les següents:

- a) Els fons de l'actual Museu Diocesà de Lleida, avui repartits entre l'església de Sant Martí, el palau episcopal, la casa sacerdotal, l'església de Sant Llorenç i la Seu Vella
- b) Els fons del tresor de la catedral de Lleida
- c) Els fons de l'actual Museu Morera
- d) El llegat Leandre Cristòfol

Aquestes són les quatre col·leccions artístiques importants de Lleida, que cobreixen d'una manera àmplia i continuada l'esdevenir de la història de l'art de les comarques de ponent, des d'època alto-medieval fins als nostres dies. Val a dir, però, que a Lleida hi ha altres obres custodiades també per institucions públiques, que podrien enriquir els fons del museu d'art (les obres de la Seu Vella que no són del Museu Diocesà, altres obres del patrimoni municipal, obres de l'Institut d'Estudis Ilerdencs). Tanmateix, la seva incorporació o no al museu no alteraria les línies generals del discurs museogràfic. Però sí que és cert que, en els dos darrers casos, la cessió afavoriria, d'una banda, l'exhibició a un públic més ampli que l'actual i, de l'altra, unes adequades condicions de conservació.

II.3. Espais

El museu d'art de Lleida és una proposta d'una entitat considerable, la qual es tradueix també en superfície necessària. No hi ha un nombre exacte de metres quadrats que pugui precisar-se com a imprescindible o com a òptim. Amb un mateix plantejament museològic, el programa museogràfic ha de partir sempre d'uns espais

concrets, amb les seves virtuts i les seves limitacions, i tindrà les seves particularitats en funció de l'edifici o edificis que hagin de donar cabuda al museu. Això no obstant, l'envergadura de les col·leccions fa pensar en unes necessitats de superfície de què no disposen tots els edificis.

En la proposta de 1993, i d'acord amb un dels objectius inicials del treball, es feia l'esforç d'ubicació en un conjunt d'edificis i d'espais urbans que anomenàvem el «complex de la Panera», entre els carrers de Sant Martí i de Sant Carles. Consta del propi edifici de la Panera, de l'església de Sant Martí i de l'espai del polisportiu, amb una superfície total potencial d'uns 7.000 m². L'església de Sant Martí, que actualment ja compleix funcions museístiques –conserva tota l'escultura medieval en pedra del Museu Diocesà–, podria passar a ser un espai polivalent en què es poguessin fer exposicions temporals –també ja n'ha acollides– i altres activitats del museu.

II.4. Del desenvolupament del projecte

La pluralitat en la titularitat de les col·leccions artístiques museables existents a Lleida, juntament amb les dificultats que es poden preveure en la consecució dels acords institucionals, aconsellen que una primera fase del projecte s'ocupés únicament de les col·leccions d'art contemporani que són de tutela municipal. Ens referim als fons del Museu Morera i el llegat Leandre Cristòfol. Això resolndria les deficiències que actualment presenta el Museu Morera, derivades de les mancances d'espai i de la provisionalitat de la seu actual. Així mateix, això possibilitaria la integració del llegat Cristòfol en el discurs de l'art contemporani lleidatà, ja iniciat en l'exposició permanent del Museu Morera. El desenvolupament d'aquesta primera fase del projecte suposaria l'adequació de l'edifici de la Panera, de tal manera que la part de serveis necessaris que s'hi ubiqüessin fossin susceptibles de ser incrementats si en un futur el projecte del museu d'art de Lleida trobés suport.

III. EL MUSEU D'HISTÒRIA DE LA CIUTAT

III.1. Objectius

Ha de ser el museu que faciliti la incorporació, conservació i difusió de tot allò que hi ha a Lleida de patrimoni històric, a partir d'un guió que vagi incorporant els elements museables disponibles (peces, documents, maquetes, fotografies, reproduccions, espais urbans, mostres arquitectòniques, etc. de les diferents èpoques.

“El fil conductor ha de ser l'urbanisme, entès com a marc de desenvolupament d'una activitat, d'un procés històric complex, interdisciplinari. L'evolució de l'urbanisme de la ciutat, el seu creixement o replegament, la seva tipologia, la seva arquitectura...”⁶

III.2. Estructuració

Sense descartar que en fases posteriors s'hi puguin incorporar altres mòduls d'exposició temporal o permanent, el museu es compondrà, en primera instància, de quatre mòduls d'exposició permanent i uns serveis centrals:

Mòdul 1: plaça de Sant Joan

Es tracta d'un mòdul de primera lectura que ha de ser globalitzador i referencial, ha de ser l'expositor i difusor del patrimoni històric-artístic de Lleida i ha de servir de guia de museus i monuments contextualitzats en el seu moment històric.

Constarà d'una oficina d'acollida i informació general, i cinc blocs informatius: monuments de la ciutat, museus de la ciutat, restes arqueològiques de la plaça de Sant Joan, àrea àudio visual i elements complementaris d'art i d'història.

Mòdul 2: Paeria

El seu objectiu és el de refermar l'aspecte històric de l'edifici a partir de la seva evolució en la vesant monumental i artística, i no pas com a contenidor d'objectes. També es mostraran materials arqueològics de forma puntual, els més significatius en funció de la presentació dels precedents romans i àrabs de l'indret que ocupa el palau.

Mòdul 3: auditori-antic portal de Magdalena

Donarà a conèixer la història de la ciutat a través de l'evolució d'un dels seus barris. S'hi exposaran els resultats de les investigacions arqueològiques fetes, mentre que la conservació de l'edifici romà del soterrani

afavoreix i fomenta la referència a aquesta evolució urbanística de la ciutat.

Mòdul 4: Suda-turó de la Seu Vella

S'estructura en dues vessants: visita del conjunt format pel recinte fortificat, Seu Vella i Suda, i el que seria pròpiament el IV mòdul del MHC, ubicat a la nau gòtica de migjorn, única conservada del palau reial de la Suda. Es tractaria d'una exposició permanent del turó, en tant que fortificació i nucli més antic de la ciutat ja que és un indret habitat des d'època ibèrica. S'hauria de fer un especial èmfasi en el tractament de la ciutat medieval ja que és la que es destruï per construir les fortificacions que es conserven actualment.

També cal potenciar el paper de mirador del Segrià que té la Suda, com a construcció més enlairada de la ciutat.

III.3. Col·leccions

Els fons del museu estaran constituïts bàsicament pels materials arqueològics provinents de les excavacions de la ciutat, tant els de les antigues, que actualment es troben distribuïts en diversos magatzems, com els que es recuperin a partir de la seva creació, mitjançant ordre de dipòsit de la Generalitat de Catalunya.

Així mateix, els fons han d'estar constituïts per totes aquelles peces històriques que són patrimoni de la Paeria i que, un cop realitzat l'inventari pertinent, per les seves característiques específiques no es consideri prou adequat que siguin incloses en el fons d'un altre museu. De tota manera, considerant que es tracta d'un museu d'història i no d'un museu estrictament arqueològic, el creixement dels fons ha d'anar necessàriament lligat a les activitats de la ciutat en diversos camps, però sobretot en allò que fa referència a la política de documentació d'edificis antics i recollida d'elements singulars (exemple, mobles). És a dir, tot i que inicialment els fons es constituïrien amb els materials arqueològics que l'ajuntament té en dipòsit i les peces que tradicionalment han pentangut al Museu de la Paeria, el creixement d'aquests fons tindria una doble vessant: d'una banda el materials mobles generats per la intervenció arqueològica i urbanística a la ciutat, i d'altra, la política d'adquisicions establerta pel propi museu a fi de cobrir els aspectes que es creguessin necessaris.

III.4. Espais

Al llarg de l'eix comercial de la ciutat trobem el que podem anomenar un rosari de sales, format per la dels baixos de l'edifici de la Paeria, la de la plaça de Sant Joan i la de l'auditori o antic portal de Magdalena, totes elles subterrànies. Aquestes, conjuntament amb la Suda, situada al turó de la Seu Vella, constituïran els diferents mòduls del museu d'història de la ciutat.

Com ja hem apuntat, el fet que s'hagin proposat justament aquests soterranis com a sales d'exposició permanent no és fortuït i hom pretén, a banda de les consideracions estrictament culturals, dos objectius clarament definits:

* donar ús públic i continuat a aquestes sales, generades precisament per la conservació de restes patrimonials de la ciutat i, per tant, relacionades directament amb la seva història.

* Establir, mitjançant un discurs museogràfic, un nexa de continuïtat entre els diversos punts de la ciutat a partir del flux de públic d'uns mòduls als altres, és a dir, convertir el MHC, en un element més de vertebració de la xarxa urbana.

Sala de la plaça de Sant Joan

Es tracta d'una sala que ja es fa servir per realitzar-hi exposicions temporals. La seva ubicació central respecte a la trama de la ciutat és el que en fa aconsellable la seva utilització com a mòdul d'acollida i d'informació sobre les infraestructures de museus i patrimonials de la ciutat.

Baixos de la Paeria

És un dels àmbits de l'edifici del palau de la Paeria, que originàriament ja va ser concebut com a soterrani. Algunes de les parts han estat més rebaixades i és on han aparegut les restes àrabs i romanes. Les possibilitats museogràfiques d'aquestes sales, una vegada resolts els problemes d'humitat i condicionament, són immillorables. D'altra banda, es tracta d'un dels llocs que tradicionalment ha estat identificat pel ciutadà com a visitable, cosa que pot afavorir el conjunt del MHC.

Auditori

També són sales subterrànies, com les de la plaça de Sant Joan, concebudes per rebre les restes aparegudes

en excavacions arqueològiques. És evident que l'única manera de rendibilitzar de forma permanent aquest espai, que per les seves característiques té unes possibilitats d'ús limitades, és que formi part d'una institució cultural d'abast més ampli, que tingui cura del seu manteniment i de la renovació, si escau, del discurs expositiu proposat en cada cas.

Suda

Cal diferenciar dos sectors, la nau sud, d'estil gòtic, que es manté dempeus, i el solar antigament ocupat pel palau reial, del qual tenim restes arqueològiques i notícies gràfiques.

Serveis centrals

La nostra proposta és que els serveis centrals s'ubiquin en una àrea amb terreny públic edificable, en escreix, de manera que l'inevitable creixement de fons, imprevisible actualment, no obligui, cas d'haver de realitzar ampliacions anys a venir, a traslladar totes les instal·lacions per la impossibilitat de disposar d'espai de creixement.

III.5. Organigrama funcional

La vertebració entre els diversos mòduls i entre aquests i els serveis centrals s'ha de realitzar segons dues estratègies diferents: el personal i la difusió.

El que fa referència a personal serà tractat a bastament en el següent apartat. La difusió és un element bàsic per a donar coherència al conjunt del museu, més encara en ser modular. Totes les qüestions relacionades amb la imatge externa del museu s'han de tractar amb gran cura i, si cal, s'han de convertir en peces clau del museu (si més no, en les fases de formació), de cara a obtenir una bona definició de la institució, que sigui clarament copsada pels ciutadans i pels usuaris potencials, així com per les empreses i institucions relacionades amb el turisme, la investigació i la gestió cultural en general.

III.6. Personal

Tal com dèiem abans, el personal és un element bàsic per assegurar la coherència de la institució, així com dels objectius fixats.

La contractació puntual d'equips per a l'elaboració de mostres concretes no assegura la planificació i la continuïtat d'una tasca cultural del tipus que plantegem. En tot cas, això pot suplir, puntualment, necessitats expositives o de restauració, però no pas les activitats de conservació dels fons, d'atenció a la investigació, ni molt menys les de caràcter formatiu i cíclic, dirigides primordialment al ciutadà en el marc d'un plantejament coherent i continuat.

Hem de dir també que la plantilla que presentem, pel que fa a personal tècnic, difereix de la que es va proposar en el seu dia en el document que prenem sempre com a base.⁷ Això és perquè considerem, pel que fa a personal tècnic, que, tractant-se d'una institució de nova creació, no és bo partir d'unes previsions clarament deficitàries, tant a curt com a llarg termini. Pel que fa a personal de vigilància i suport, mantenim, però, la plantilla proposada en l'esmentat document, amb el sol augment que suposa el nou mòdul de la Suda.

Així doncs, la plantilla que es proposa és la següent:

Direcció

Un director/a que haurà de realitzar les tasques de coordinació entre les diverses seccions del museu, i també amb les institucions encarregades del patrimoni històric-arqueològic. També haurà de ser el representant qualificat del MHC a efectes públics i protocolaris.

Dos administratius/ves. Tasques administratives de la gestió del museu i suport administratiu als serveis de conservació, restauració i difusió.

Sis vigilants de sala. El nombre de vigilants és restrictiu però ha de permetre que no s'hagi de tancar cap sala en cas de baixa temporal d'una persona o per les vacances anuals reglamentàries. Per tant, es compta una persona per a cada un dels mòduls, una per als serveis centrals i una de suport per coordinar i substituir quan s'escaigui.

Dos mossos. Tant les tasques a realitzar en els magatzems, com el control i manteniment de les diverses sales que conformen el museu, fan necessari disposar de persones encarregades del moviment dels elements, sovint pesants però alhora delicats. És a dir, cal que es tracti de personal vinculat al museu per tal que aprengui

a tractar adequadament aquests materials i conegui les necessitats i organització pròpies d'aquest tipus d'institució.

Conservació

Dos conservadors/es. Tasques d'inventari, documentació i investigació. Elaboració de catàlegs. Control de l'estat de les peces. Control de les condicions ambientals. Préstec de peces. Una d'aquestes persones s'encarregarà prioritàriament dels magatzems, mentre que l'altra ho farà de les sales d'exposició.

Difusió

Un tècnic en difusió cultural. Tasques de divulgació, tant en relació amb grups escolars com amb la resta de públic. La difusió del museu s'haurà de dur amb estreta coordinació amb el servei de conservació.

Restauració

Una restaurador/a. És imprescindible, per a qualsevol museu d'aquestes característiques, tenir un laboratori de restauració a la seva disposició. Tanmateix, conscients de l'existència a la ciutat d'un laboratori dotat d'immillorable infraestructura per a la restauració de material arqueològic, considerem que la dotació d'un de nou ha de ser contrastada en el moment de creació del museu, en funció de la possibilitat o no de signar convenis amb la Universitat de Lleida (titular de l'esmentat laboratori). En la mateixa línia de convenis, s'hauria de situar la restauració de materials específics com per exemple la fusta. Tot i així, és evident la necessitat de comptar amb una persona de plantilla que pugui valorar l'estabilitat de les peces, així com l'existència d'un espai equipat, si més no, per a "primers auxilis".

III.6. Fases de realització

El gran avantatge de l'estructuració modular del MHC és justament la possibilitat de realitzar-ne l'execució per fases.

D'entrada, pel que fa als diversos mòduls, l'ordre de posada en funcionament és, en certa manera, indiferent. L'ideal seria poder disposar de la totalitat dels mòduls amb poca diferència de temps entre uns i altres. Tot i així, considerant les característiques de l'estudi, fem una proposta concreta, amb el ben entès que, en aquest cas, n'hi podria haver d'altres igualment acceptables.

Proposem, per tant, que obres i muntatge de les exposicions permanents no s'allarguin més de tres anys. És a dir, que les dotacions pressupostàries d'inversions es divideixin en tres exercicis.

Primera Fase:

- * Nomenament director/a
- * Redacció del projecte i inici de construcció dels serveis centrals
- * Redacció dels projectes museogràfics i d'adequació de les sales de la Paeria i de la plaça de Sant Joan
- * Execució de les obres d'adequació de les esmentades sales
- * Redacció del projecte museogràfic de la Suda
- * Redacció del projecte arquitectònic de la Suda

Segona Fase:

- * Contractació del personal tècnic
- * Posada en funcionament dels serveis centrals
- * Contractació de vigilància (1)
- * Contractació de mossos
- * Execució dels projectes museogràfics de les sales de la plaça de Sant Joan i de la Paeria.
- * Contractació de vigilància (3)
- * Obertura al públic dels mòduls de Sant Joan i de la Paeria
- * Redacció dels projectes d'adequació i museogràfic de l'auditori
- * Execució del projecte arquitectònic de la Suda

Tercera Fase:

- * Execució dels projectes d'adequació i museogràfic de l'auditori
- * Execució del projecte museogràfic de la Suda
- * Contractació vigilància (2)
- * Obertura al públic dels mòduls de l'auditori i de la Suda

IV. L'ECOMUSEU DE L'AIGUA

La idea de crear un museu de l'aigua a Lleida va sorgir d'una catàstrofe natural –les riuades del 8 de novembre de 1982–, ja que la primera formulació d'un museu de l'aigua i de l'energia fou plantejada en el marc dels projectes urbanístics que segueixen a les inundacions. És per això que la iniciativa guarda molta relació amb el desenvolupament del sector del marge esquerre de la ciutat, que aquells projectes perseguïen. L'ecomuseu de l'aigua és, per tant, una resposta a necessitats estrictament urbanes, però es tracta d'un projecte inspirat en un concepte urbanístic que intenta traduir l'esperit d'una ciutat que es concep com el resultat de l'intens diàleg que manté amb el territori que l'envolta.

IV.1. Les opcions de la ciutat

El projecte de l'EMA pretén ser coherent amb dues de les vies de desenvolupament de futur de la ciutat: l'urbanisme i l'acció entorn del patrimoni cultural.

IV.1.1. L'aigua en la història urbana

Potser no cal esforçar-se gaire per justificar que la capital de la zona regada més extensa d'Espanya, i que concentra la producció més gran d'energia hidroelèctrica de Catalunya, vulgui retre homenatge a l'element líquid més abundant del planeta. La història de Lleida està estretament lligada a la dels cursos d'aigua, tant naturals com artificials. La seva ubicació geogràfica a la vora del Segre n'ha determinat, des d'època preromana, la importància geopolítica i econòmica. L'aigua ha protagonitzat també els més importants salts qualitatius de la Lleida contemporània, el primer dels quals fou la intensificació de l'agricultura de la plana, gràcies a la construcció del canal d'Urgell (1860). El segon salt foren l'aprofitament hidroelèctric de la conca del Segre, amb la implantació primer de Fuerzas i Riegos del Ebro –filial de Barcelona Traction Light and Power Company, més coneguda com «La Canadencia»–, i la creació durant el franquisme de la companyia ENHER. Entre 1914 i 1916, la Candencia va traçar el canal de Seròs, que deriva les aigües del Segre just a l'entrada a Lleida, per conduir-les a la central homònima. La construcció d'aquest canal va suposar una transformació radical del paisatge urbà, ja que deriva uns 60 m³ del cabal del riu, que no supera els 65 m³. El tercer salt qualitatiu, que vivim actualment, correspon a la intervenció de criteris mediambientals tant en la redefinició dels lligams estructurals en l'espai urbà intern, com en les relacions entre la ciutat i el seu entorn. En aquesta darrera etapa, l'aigua i els espais verds han adquirit un paper central en la planificació urbanística.

IV.1.2. Un projecte urbanístic

El Pla General Municipal de Lleida (1979-1995) ha donat prioritat a dos objectius: l'expansió urbana, entesa com a articulació interna, i l'obertura al territori circumdant. La funció estructuradora de les vies d'aigua va esdevenir fonamental en l'articulació del centre amb els sectors del marge esquerre, en dotar de noves funcions un gran sector peri urbà, i modificar l'efecte de barrera que el canal de Seròs ha tingut per aquest sector, per tal de fer-ne un eix vertebrador. El pes que els Camps Elisis i el recinte de la Fira de Lleida imposen al sector han determinat l'opció pel predomini de les funcions terciàries, integrades al llarg d'un recorregut de vianants; un parc lineal articulat al voltant del canal i que integraria espais verds, culturals i de lleure, tot enllaçant quatre parcs: els Camps Elisis, el parc de la fira, el parc del canal i el parc de l'aigua (un dels mòduls de l'EMA).

El pla urbanístic per al sector fa pivotar aquests serveis al voltant de l'aigua. L'aigua que singularitza l'agricultura i que pot esdevenir eventualment l'emblema temàtic de la fira; l'aigua industrial que defineix el recorregut de vianants a la vora del canal; l'aigua lúdica i pedagògica, que serà el tema central del l'EMA. L'aigua esdevé alhora concepte urbanístic i cultural.

IV.1.3. La iniciativa

Des de 1982 diverses iniciatives han estat empreses per tal de fer de l'EMA una realitat. La seva creació va ser contemplada en un conveni signat el desembre de 1986 entre FECSA i l'Ajuntament de Lleida. FECSA havia heretat de Riegos i Fuerzas del Ebro la propietat de la central de Seròs, les instal·lacions (presa i canal de derivació), així com els terrenys de la Mitjana i dels edificis de l'anomenat «campament», a la vora del canal. El conveni acordava la donació a la Paeria de la Mitjana, així com del xalet situat al campament, antiga residència de l'enginyer de l'empresa. Es gràcies a aquest acord, que l'ajuntament va poder qualificar la Mitjana com a espai natural protegit i tirar endavant la definició museològica de l'EMA.

IV.2. El Concepte museològic de l'EMA

IV.2.1. Personalitat de l'ecomuseu

El concepte museològic de l'EMA es basa en sis idees de força:

a) Un recurs urbanístic. L'EMA contribueix a resoldre l'ordenació urbanística del sector del marge esquerre de Lleida, en dotar un buit periurbà de continguts coincidents amb els conceptes d'intervenció sobre el recorregut del canal de Seròs com a passeig, i per tal d'integrar la fira en un nou conjunt d'espais culturals.

b) Un museu de societat. L'EMA és una eina interdisciplinària per interpretar un patrimoni integral.

c) Un museu temàtic. L'EMA elabora la seva programació i les seves activitats en funció de temes concrets i no pas d'un criteri disciplinari o centrat en col·leccions preexistents.

d) Un museu de comunicació. L'EMA no rebutja cap aproximació als temes dels quals s'ocupa. Això es tradueix en una estratègia interdisciplinària de recerca, així com en la confrontació dels llenguatges científics amb altres, com per exemple els artístics. La qualitat no està renyida amb l'accessibilitat per part de tots els públics. L'EMA ha de diversificar les activitats i els sistemes de comunicació per tal d'incrementar l'eficàcia de la difusió. L'EMA ha de promoure una pedagogia lúdica i el lleure sense concessions populistes. L'EMA ha de donar prioritat a línies de comunicació que responguin a la voluntat de provocar la resposta del públic i la seva presa de posició davant dels temes relatius a l'aigua divulgats pel museu.

e) Un espai d'interacció. La comunicació no hauria de ser unidireccional. L'EMA aspira a esdevenir un centre de consulta i d'intercanvi d'informació sobre els temes relacionats amb l'aigua, un fòrum de debat obert a les aportacions de tots els usuaris. L'EMA no es pensa com un simple emissor d'informació, sinó com un receptor d'experiències, d'opinions i de la informació que tot ciutadà, associació o institució puguin aportar, i que els sistemes de difusió de l'EMA podran fer compartir col·lectivament.

f) Un museu xarxa. L'EMA es projecta com un equipament cultural que la ciutat de Lleida posa al servei de les necessitats de les terres de ponent, i que evidència el paper determinant de l'aigua en la conformació geogràfica i històrica de la conca del Segre. La idea de xarxa és present en la pròpia estructura modular del museu (xarxa urbana) i en la dispersió dels enclavaments museogràfics (circuitos). D'altra banda, l'EMA es proposa com un centre amb vocació de col·laborar amb el major nombre possible d'entitats locals, nacionals i internacionals, interessades a llençar iniciatives de recerca, conservació i difusió similars. A través d'aquesta xarxa, l'EMA connectarà els problemes locals amb els del planeta.

IV.2.2. L'estratègia temàtica

L'aigua és un pretext per a l'EMA, però extremadament ric en significats. Com a museu de societat, el camp d'interpretació prioritari és l'ésser humà i els fenòmens culturals que engendra la seva interacció amb el medi. Les orientacions temàtiques es justifiquen pel fet de considerar l'aigua com a fil conductor de la interpretació global d'un territori: pel seu paper en l'articulació urbanística; pel fet de ser indissociable de les opcions econòmiques de les terres de ponent i que expliquen la posició de la ciutat respecte al seu territori; per la capacitat d'expressar les interconnexions entre la muntanya i la plana, que els camins fluvials han permès; per la seva importància en la història dels paisatges de la conca del Segre; perquè la seva omnipresència, en ser sinònim de vida i en ser universal la dependència que en tenen totes les societats humanes, obre un camp il·limitat de comparació.

IV.2.2.1. Paisatges, cultures i tecnologies de l'aigua

El projecte proposa tres línies temàtiques:

a) Els paisatges de l'aigua. Cadascun dels diversos paisatges presents a la conca hidrogràfica del Segre és una síntesi específica de les interaccions entre l'home i el medi en un moment de la història. En tots ells, l'aigua és un element de marcatge: els rius, les sèquies i recs, safareigs, fonts o abeuradors... són indrets de referència en els espais socials. L'EMA ha d'explorar les diverses perspectives que permetin explicar l'evolució d'aquests paisatges, recurrent molt especialment a disciplines de síntesi com l'ecologia, la geografia humana o l'antropologia.

b) Les cultures de l'aigua. Tots els grups humans han hagut d'adaptar-se a la disponibilitat d'aigua i han hagut d'inventar formes d'organització i d'assentament que permetessin optimitzar-ne l'ús. Aquest fet s'ha traduït en l'ordenament de l'espai habitat (habitat, urbanisme) i de l'espai social (institucions i comportaments normatius). Se n'ha regulat l'accés, s'han establert normes legals i consuetudinàries, normes simbòliques per a

neutralitzar els conflictes, les rivalitats i els litigis que provoca l'ús de l'aigua. També s'han instituït normes de cooperació per domesticar-la amb obres sovint de grans dimensions. Els gestos cíclics de l'aigua (els torns de reg, les pluges estacionals, anar a omplir el càntir a la font, etc.) també han marcat el temps quotidià, domèstic i laboral.

L'EMA abordarà aquest ampli camp de normes, usos, imatges i representacions culturals de l'aigua per tal d'evocar la diversitat històrica i present de les formes de vida de Lleida i del territori amb què s'ha relacionat al llarg dels temps.

c) Les tecnologies de l'aigua. L'aigua ha estat des de temps immemorials un mitjà de producció: transportant nutrients en l'agricultura i l'aquicultura; força motriu en la indústria, i per la seva mobilitat en el transport. La conca del Segre ofereix exemples de tota mena d'activitats productives al llarg de la seva història: agricultura, irrigació, salines, fargues, molins, serradores, adoberies, electricitat, rais... Sense oblidar les indústries terciàries, des del termalisme a l'esquí i els esports d'aventura. L'EMA afavorirà una interpretació de les tècniques en el seu context històric i cultural.

IV.2.2.2. Una referència territorial: la conca hidrogràfica (natural i artificial) del Segre.

L'EMA es defineix en un marc alhora urbà i territorial. L'àmbit immediat de referència per a la captació de públic hauria d'obeir a una doble estructura: d'una banda, una piràmide invertida, amb la base als Pirineus, delimitada pel Segre i la Noguera Ribagorçana, i amb el vèrtex a la ciutat de Lleida; d'una altra banda, una estructura formada per cercles concèntrics al voltant de la ciutat, que comprenen els territoris de la seva influència, tot englobant dos principals pols d'atracció turística (Pirineu i litoral català), que situen Lleida com un punt d'atracció de fluxos demogràfics estacionals.

IV.2.3. Les funcions

1. La recerca

a) L'activitat de recerca estarà en funció dels programes de difusió (recerques en profunditat i recerques documentals específiques per a la preparació de nous temes d'exposició segons les línies temàtiques preferents), la política d'adquisició de fons museístics (localització i documentació d'elements patrimonials) i l'optimització de les programacions museístiques (estudis d'avaluació).

b) L'EMA fomentarà la recerca pluridisciplinària sobre temes relacionats amb els continguts del museu, mitjançant encàrrecs a institucions o equips especialitzats (convenis amb la Universitat de Lleida) i col·laborarà en qualsevol iniciativa tendent a impulsar la recerca sobre aspectes bàsics per a les terres de Lleida, com ara el sector agrari, les tecnologies del reg i l'energia.

c) L'EMA emprendre la confecció d'un inventari de béns naturals i culturals relatius a l'aigua dins del territori d'acció del museu, formin o no part dels fons del museu. La documentació del patrimoni conservat al museu i dels béns inventariats serà part de l'activitat de recerca del museu.

d) Informatització del sistema documental amb criteris diversos d'accessibilitat. Un tractament informàtic adequat del patrimoni pot tenir usos de difusió molt variats, des de sistemes interactius preparats per al gran públic, fins a bases de dades destinades a investigadors especialitzats.

e) L'EMA podria coordinar la creació d'un centre de documentació sobre l'aigua i el territori, integrat pels fons del museu (objectes, imatge, so i documentació escrita) i per una base de dades referencial. Aquesta iniciativa hauria de vertebrar les diverses institucions i entitats lleidatanes relacionades amb el tema, tant les acadèmiques com les de l'òrbita econòmica, bo i aprofitant les infraestructures ja existents com, per exemple, les connexions telemàtiques que els centres universitaris ja tenen establertes amb bases de dades bibliogràfiques.

2. La conservació

a) El fet que la centralitat a l'EMA no l'ocupi l'objecte, sinó els discursos que els objectes permeten, no significa que el museu renunciï a crear col·leccions. La manca de col·leccions no hauria d'impedir la creació d'un museu temàtic com aquest, encara que evidentment en condiciona el funcionament. Si bé és cert que hom pot explicar certs temes sense objectes "autèntics", també ho és que les col·leccions permeten explicar-ne molts més i optimitzar la comunicació. L'EMA haurà de preveure, des de les primeres fases de desenvolupament del projecte, diverses fórmules que afavoreixin la formació de col·leccions de documents, mitjançant el reforçament de dues estratègies: la recerca i les donacions. Les recerques preliminars han d'incloure l'objectiu de localitzar elements patrimonials que puguin ser eventualment adquirits. En aquest sentit, han de ser especialment afavorit

l'inventari i la documentació del patrimoni de l'aigua. Per una altra banda, l'EMA cercarà la col·laboració d'aquelles persones, entitats o empreses que posseïxin documentació d'interès per al museu, amb l'objectiu d'aconseguir-ne la custòdia sota forma de donació o dipòsit. Cal pensar, especialment, en les companyies hidroelèctriques (FECSA i ENHER), les filials d'aquestes empreses, els fabricants de maquinària agrícola, les societats d'aigües (Societat d'Aigües de Barcelona) i els agricultors (a través de les comunitats de regants).

b) A part de la preservació física del patrimoni, la conservació implica també completar i augmentar les col·leccions del museu. Abans de res, cal que l'EMA es doti d'uns criteris de constitució de col·leccions, la qual cosa implica tenir una política d'adquisicions clara, que si bé ha de ser establerta en funció dels temes preferents de difusió, també ha de preveure –i fomentar quan s'escaigui– els diversos canals d'entrada de documents al museu (cessions, donacions, campanyes de salvament d'urgència, etc.). Però també implica prendre algunes opcions prèvies.

c) Entendre el bé museístic com a «document», independentment de la seva naturalesa i del seu suport físic (tridimensional, imatge, so o paper): qualsevol element que aporti informació (significat) mereix un lloc entre les col·leccions de l'EMA.

d) No només és patrimoni allò que es conserva dins del museu. Existeixen elements dispersos en el territori que mereixen ser conservats i coneguts. Pel que fa la conservació, aquest criteri de patrimoni implica combinar la prevenció i la restauració de les col·leccions del museu amb el foment de pràctiques de conservació i valoració *in situ*.

e) L'EMA haurà de dotar-se dels mitjans adients per garantir la integritat física dels documents que custodia, mitjançant mesures preventives i intervencions de restauració. Això pressuposa dotar-se d'espais adequats d'emmagatzemament i de personal especialitzat en el tractament de materials etnogràfics, industrials i naturals. La necessitat que el museu disposi de bons magatzems i d'un laboratori de restauració, no és incompatible amb la possibilitat que aquest, serveis tècnics puguin ser compartits amb altres museus de Lleida.

3. La difusió

La funció de difusió comprén dues menes de comunicació: els programes informatius, per una banda i, per una altra, els programes de comunicació museològica. Mentre els primers integraran diversos mètodes per informar els usuaris sobre les activitats del museu (tècniques de promoció, de relacions públiques, publicitat), els segons integraran el conjunt de les intervencions tendents a difondre el contingut del museu, bo i assegurant la seva relació constant amb els usuaris.

a) L'exposició és el mitjà de difusió específicament propi del museu. L'EMA basarà la seva activitat expositiva en la combinació de fórmules permanents, temporals, itineraris culturals, activitats d'animació i publicacions. Els mòduls i, parcialment, la seu central del museu estaran consagrats a les exposicions permanents dedicades als eixos temàtics prioritaris i als temes relacionats específicament amb el mòdul (hidroelèctriques i molins fariners). Les exposicions temporals han de constituir el gruix de l'activitat difusora del museu, com a eina per difondre resultats de recerques promogudes pel museu o per altres entitats culturals, i per donar suport a esdeveniments ciutadans significatius (commemoracions, fires, convencions econòmiques, reunions científiques, etc.). S'hauria de tenir present la importància dels intercanvis d'exposicions –especialment per als museus de la conca del Segre– ja sigui gràcies al caràcter itinerant de les exposicions produïdes per l'EMA, ja sigui mitjançant la recepció d'exposicions foranes. L'EMA ha de ser present en les xarxes nacionals i internacionals de relacions museològiques. Els itineraris culturals han de garantir la interpretació dels paisatges de l'aigua mitjançant el coneixement del patrimoni dispers.

b) L'EMA ha de dotar-se igualment d'uns serveis pedagògics eficaços. Això significa equipaments, programes i materials museogràfics dissenyats expressament per a aquests usos. Els serveis pedagògics han de confeccionar unes activitats en funció dels programes dels diversos nivells del cicle formatiu i acadèmic (primària, secundària i superior). També preveuran activitats formatives complementàries de les exposicions, per a col·lectius no-escolaritzats (per exemple, gent gran o canallona) o aplegats per un interès específic (per exemple, formació permanent d'agricultors en l'optimització del reg).

c) Altres mitjans de difusió complementaran els programes de l'EMA: publicacions dels resultats de les recerques, catàlegs i materials impresos complementaris de les exposicions; convocatòria de certàmens científics, professionals i artístics entorn de l'aigua; activitats d'animació diverses (concursos, festivals, escenificacions,

muntatges audiovisuals, concerts, etc.)

d) L'EMA optarà per la restitució del patrimoni cultural. La restitució és un determinat enfocament de la difusió, però que afecta el plantejament general de l'activitat museística. Implica una vocació manifesta de situar els usuaris, la societat lleidatana, en un lloc central i determinant de totes les funcions del museu. Condiciona aspectes com ara:

- Optar per una funció difusora i pedagògica lligada al canvi d'actituds, i l'ús dels espais lliures com a àmbits d'educació cívica, amb especial èmfasi en l'educació ambiental.

- Optar per llenguatges d'interpel·lació, qüestionament i provocació, per tal de convertir l'EMA en un espai de participació i d'interacció. Els mitjans interactius i el joc han de ser eines per fer del museu un espai cultural dinàmic, que combini diversos nivells de lectura.

4. Articulació territorial

L'estructura modular i els referents territorials definits per l'EMA són susceptibles de traduir-se en un esquema museístic territorialment dispers, que potencii una valoració coordinada d'indrets o instal·lacions d'interés, relacionats amb elements com ara els regs agrícoles (assuts, pous, sínies, sèquies, clamors), els usos domèstics i urbans (xarxes de distribució, cloradores, fonts, rentadors, plantes depuradores) i ramaders (abeuradors i basses), l'energia motriu (molins, serradores, fàbriques tèxtils, fargues), l'energia elèctrica (xarxa de preses hidroelèctriques, antics molins de llum), el medi ambient (itineraris de natura relacionats amb espais com Sant Llorenç, Utxesa o la Mitjana), el lleure i el turisme (estacions d'esquí, esports de riu i d'aventura, estacions termals) o altres elements com les salines. Tant les valls pirinenques com la plana són riques en enclavaments d'aquesta mena i la seva valoració pot aportar a aquest vast territori un suggerent element de desenvolupament cultural. Aquesta xarxa del patrimoni de l'aigua funcionaria com un sistema integrat pel que fa a l'orientació o cofinançament de programes d'activitats, de promoció i d'intercanvi d'exposicions i experiències. L'EMA podria assumir tasques de suport tècnic de la xarxa, però no la gestió dels enclavaments, que haurien d'estar adscrits a les entitats locals o nacionals que els patrocinin.

Algunes d'aquestes iniciatives tenen ja una específica orientació envers temes relacionats amb l'aigua: l'Ecomuseu de les Valls d'Aneu –que compta amb una antena a la serradora d'Alòs d'Isil–, el Museu de la Fusta d'Àreu, el Centre Cultural dels Raiers de la Noguera Pallaresa o el projectat museu de la farina d'Almenar, per exemple. D'altres, com el parc del Segre, tenen característiques coincidents amb el plantejament urbanístic que inspira l'EMA. D'altres, finalment, si bé en principi tracten temàtiques paral·leles o divergents dels interessos de l'EMA, han de ser tingudes en compte com a nuclis d'activitat cultural i eventuais interlocutors de l'EMA per a l'organització d'activitats. Un exemple clar de la mena de col·laboracions que es podrien establir són els itineraris culturals a l'entorn del patrimoni de l'aigua. L'EMA acompliria així una funció de xarxa, entesa com a servei, i en cap cas com a captació de les iniciatives locals. Es tractaria, en definitiva, que l'EMA assumís la responsabilitat que té Lleida com a centre de serveis, per tal d'equiparar els serveis culturals de la ciutat als que ja ofereix en altres sectors, com el comerç o la banca.

IV.3. Desenvolupament del projecte

IV.3.1. Organigrama espacial, temàtic i funcional

L'EMA tindrà una estructura modular integrada per enclavaments representatius del patrimoni industrial de Lleida, articulats al llarg del canal de Seròs: una seu central a la parcel·la encaixada entre el canal, l'N-II i el camí de Picos, el xalet de La Canadenc i el molí de Sant Anastasi, al barri de la Bordeta.

1. La seu central

a) L'**edifici de nova planta** allotjaria els serveis i equipaments tècnics i de gestió del museu, alhora que constituiria l'espai expositiu principal, on es realitzaria la interpretació dels diversos àmbits temàtics oberts pel museu, mitjançant exposicions i activitats pedagògiques. Allotjaria exposicions de llarga durada –permanents o semipermanents, però, en tot cas, fàcilment modificables– sobre els eixos temàtics del museu, tractats de forma general. Endemés, les col·leccions de llarga durada no haurien d'ocupar més del 50% de la superfície útil per a exposició de la seu central. Constituïria, així mateix, el centre de gestió i d'operacions tècniques.

b) El **parc de l'aigua** estarà ubicat a la vora del canal de Seròs i constituïr un espai lúdic a l'aire lliure. Les funcions museístiques clàssiques de l'EMA podrien ser complementades per l'aprofitament energètic de

les aigües del canal com a suport de jocs d'aigua i d'instal·lacions esportives (pista de gel) i atraccions mecàniques clàssiques (gran sínia situada al mig del canal, talaia o cavallets). El parc podria també allotjar instal·lacions museogràfiques, com ara artilugis mecànics hidràulics –que funcionessin alhora com a jocs i com a demostracions de principis d'utilització de l'aigua com a força motriu–. Aquestes instal·lacions podrien constituir una exposició: «A força d'aigua», visió general i sintètica de les aplicacions productives de l'aigua, que adreçaria als itineraris i a la xarxa de museus. També s'hi podria instal·lar un parc agrícola pensat com a mostrari de sistemes de reg i utilització de l'aigua en usos agrícoles, que complementés l'exposició sobre els regs. És evident que tant el projecte arquitectònic de la seu central com el projecte paisatgístic del parc hauran de pivotar entorn del concepte de l'aigua.

2. Xalet de la Canadencia

El campament fou construït per “la Canadiense” l'any 1914, quan van començar les obres de construcció del canal de Seròs. La seva funció seria allotjar els enginyers. El contrast del seu estil canadenc amb l'arquitectura del Segrià podria ser una metàfora del fort impacte econòmic i social de l'arribada del gran capital internacional a les terres de Lleida. El xalet –que va ser donat per FECSA a la Paeria mitjançant el conveni de 1986– constituirà el primer mòdul de l'EMA sobre el qual es podrà actuar. La seva història i el seu emplaçament el fan idoni per tractar el tema de la construcció del canal de Seròs i de la presència de la Barcelona Traction a Lleida. L'enfoçament hauria de donar prioritat als aspectes relatius a les repercussions socio-culturals i econòmiques que les obres van tenir sobre la vida ciutadana, i la museografia hauria d'aprofitar el poder evocador dels ambients del xalet.

3. El molí de Sant Anastasi

El molí de Sant Anastasi es troba a l'avinguda de les Garrigues, vora la sèquia de Fontanet. La primera al·lusió històrica al molí de la Bordeta és de 1170 i l'actual propietari el va mantenir en funcionament fins als anys setanta. Els fonaments i la part inferior del mur són de carreus ben tallats. Un element característic és el relleu que representa Sant Anastasi, que es troba a la part frontal. Probablement es tracta d'una clau de volta del segle XVII que prové del desaparegut portal de la Magdalena. La maquinària, en bon estat de conservació, pot tenir bastant més de cent anys, segons els testimonis del Sr. Figueres. L'edifici actual consta de dues parts diferenciades. La més alta, de quatre plantes, conté la maquinària a la planta baixa. La segona planta també era espai de treball, mentre que la tercera allotjava l'habitatge i a la quarta s'hi guardava el gra. La part més baixa –que sens dubte fou afegida en algun moment de la llarga història del molí– es troba en un estat bastant pitjor que la primera. El bon estat de conservació de la maquinària fa aconsellable tractar aquest espai deixant parlar el propi molí, bo i utilitzant les quatre plantes com a espai de treball, de processament tècnic i de vivències. La part annexa –rehabilitada o de nova construcció– esdevindria un espai polivalent, que funcionés com a centre cultural de barri, a més de satisfer les necessitats tècniques del mòdul.

4. Enclavaments del sistema d'espais lliures

L'EMA haurà de dissenyar, instal·lar i difondre itineraris culturals urbans i periurbans entorn del tema de l'aigua. Seran els encarregats de la interpretació cultural i natural dels paisatges. Aquests itineraris preveuran diverses possibilitats pel que fa la longitud, les modalitats d'aproximació (a peu, bicicleta o cotxe) i les línies temàtiques, i podran desenvolupar-se tant dins del terme municipal de Lleida com fora. En el primer cas, els circuits tindran una durada variable entre mig dia i dos dies. Caldrà tenir en compte els espais inclosos en el Pla Especial i Catàleg d'Elements d'Interès Natural i Històrico-Artístic de Lleida, el sistema que proposi el Pla d'Espais Lliures, així com el Pla d'Ordenació i Gestió de la Mitjana de Lleida. Així, espais com les basses d'Alpicat o el dipòsit del pla de l'Aigua o les fonts de la ciutat, encara sense formar part formalment de l'EMA, haurien de ser objecte de marcatge i explicació *in situ*. En el cas dels itineraris que abastin un territori més ampli, la seva organització hauria de requerir la cooperació de diverses entitats culturals o administratives, per tal d'optimitzar la promoció dels circuits.

V. CONSIDERACIONS FINALS

Després de la redacció i presentació de l'estudi la primavera de 1993, han succeït coses en relació a cada un dels tres museus proposats. Tanmateix, cal integrar-les en un context en què tan sols es produeixen algunes accions decidides en relació a l'ecomuseu de l'aigua. No sembla, però, que puguin entreveure's immediatament

canvis positius en la situació de mancances d'infraestructures museístiques a la ciutat de Lleida.

Les col·leccions artístiques són les que han desvetllat un major interès pel que fa a la necessitat de la seva exposició permanent. L'exposició «Pulchra», commemorativa del centenari del Museu Diocesà de Lleida (desembre de 1993-gener de 1994), va ser decisiva en aquest sentit, i va portar les institucions a prendre posicions a favor d'una proposta diferent, tot parlant de Museu Diocesà, i sobre la seu que hauria d'acollir-lo, un dels aspectes en què incideix la proposta del museu d'art de Lleida, però potser el menys important. D'altra banda, el propi ajuntament sembla que ha apostat temporalment, i així ho ha fet públic, per una exposició del llegat Leandre Cristòfol segregada de la resta de fons d'art contemporani de titularitat municipal que aplega el Museu d'Art Jaume Morera. Finalment, el 1993 es va presentar el Pla Director de la Seu Vella de Lleida,⁸ en què, sense contradir l'estudi «Perspectives museístiques», s'introduïa la funció museística en el programa de la Seu Vella, com a monument que aplega obres d'art mobles, a través de les quals pot explicar-se a si mateix amb tota la seva complexitat històrica.

La proposta del museu d'història de la ciutat s'ha vist reforçada i explícitament assumida per l'ajuntament, tant en l'arranjament i obertura dels baixos de la Paeria,⁹ un dels mòduls del futur museu, com en la redacció del pla especial del turó de la Seu Vella, en el qual es recull la funció d'infraestructura cultural per a la Suda.

L'ecomuseu de l'aigua també ha rebut un suport institucional important per part de l'ajuntament. El projecte museològic va quedar enllestit poc després de finalitzar l'estudi «Perspectives museístiques». I actualment ja s'està redactant el projecte museogràfic per al xalet de la Canadenca. A més, durant el 1994, es va fer l'esforç de donar publicitat al projecte i, al mateix temps, de crear fòrums de debat.¹⁰

- ¹Treball encarregat a Montserrat Iniesta, antropòloga; Immaculada Lorés, historiadora de l'art; Anna Oliver, arqueòloga, i Elena Orteu, arquitecte. També hi va participar, com a representant de la Diputació de Lleida, Josep M. Gasset.
- ²*La Cultura a Lleida, avui. Conclusions. I Jornades Culturals*, Lleida, maig de 1980; *II Jornades Culturals. Conclusions*, Lleida, febrer de 1985. Arxiu de la Paeria, còpies mecanoscrites.
- ³*Jornades de debat sobre "Lleida, ciutat regió"*, Lleida, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, demarcació de Lleida, 5-9 de novembre de 1990, còpia mecanoscrita.
- ⁴ Montserrat INIESTA I GONZÀLEZ: *Ecomuseu de l'aigua. Projecte museològic*, Lleida, maig de 1993, projecte encarregat per l'Ajuntament de Lleida.
- ⁵ Emili JUNYENT SÀNCHEZ, Arturo PÉREZ ALMOGUERA, Ferran PUIG VERDAGUER, Núria RAFEL FONTANALS i Francesc TARRATS BOU: *El tractament museogràfic de l'antic portal de Magdalena. Proposta per a l'estructuració del Museu d'Història de la Ciutat de Lleida*, Lleida, juliol 1986.
- ⁶ E. JUNYENT SÀNCHEZ, A. PÉREZ ALMOGUERA, F. PUIG VERDAGUER, N. RAFEL FONTANALS i F. TARRATS BOU: *El tractament museogràfic de l'Antic Portal de Magdalena*, cit. nota 5. La proposta de museu d'història de la ciutat recull i actualitza aquest projecte anterior.
- ⁷ E. JUNYENT SÀNCHEZ, A. PÉREZ ALMOGUERA, F. PUIG VERDAGUER, N. RAFEL FONTANALS i F. TARRATS BOU: *El tractament museogràfic de l'Antic Portal de Magdalena*, cit. nota 5.
- ⁸ *El Pla Director de la Seu Vella, Lleida, el Segrià*, es va realitzar per encàrrec de la Direcció General de Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i va ser redactat per l'equip integrat per Jaume Fresquet Folch i Enric Solsona Piña, arquitectes, amb la col·laboració d'Immaculada Lorés i Otzet.
- ⁹ Amb motiu de l'exposició «El riu de la història», dedicada a les restes arqueològiques de les sèquies de Torres i de Cappont, així com a la història d'aquesta zona de la ciutat (primavera del 1994).
- ¹⁰ Així el 18 de juny es va celebrar una reunió de diferents professionals per a l'exposició i l'anàlisi del projecte, i el 29 de juliol, en el marc de la Universitat d'Estiu de Lleida, es va dur a terme el taller «L'Ecomuseu de l'aigua: projecte museològic a debat», i es va preveure també una taula rodona sobre medi ambient i gestió patrimonial.